

Analysis of Oily Sunflower Production in Turkey

Arif Semerci^{1,a,*}, Eylem Durmuş^{1,b}

¹Department of Agricultural Economics, Research Assistant, Çanakkale Onsekiz Mart University, 17900 Çanakkale, Turkey

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 16/06/2020 Accepted : 05/01/2021</p> <p>Keywords: Oil seeds Sunflower oil Subsidy Analysis Turkey</p>	<p>Oilseed crops are one of the product groups with high supply deficit in Turkey. According to 2018 data, the total amount Turkey has paid for imports of sunflower and sunflower oil alone is US\$762 million. According to the data of the same year, Turkey's oilseeds production amount is approximately 4 million tons and the share in production of sunflower is 48.62%. In 2018, the country's oil sunflower production area is approximately 650 thousand ha, the production quantity is 1.8 million tons and the yield value is 277 kg/da. The share of the provinces which are in the top five in the country, with regard to total sunflower cultivation area and production quantity is about 70%. While Konya takes the first place with 408 kg/ da in the yield value obtained from the unit area, the yield value is 235 kg/da in the province of Tekirdağ which has the highest cultivation area. Considering the period between 1998-2018 in Turkey, it is provided in oilseeds production increased by 66.43% the most significant change in terms of the amount of this increase was realized in sunflower production with share by 126.65%. So and so, in this period, the oilseed sunflower yield has reached 277.00 kg/ da from 146.76 kg/da. Turkey's self-sufficiency rate is 64.30% in sunflower production for oil, significant deficit in supply is available. Although the most effective support application on the income of producers in sunflower production for oil is the deficiency payments, there was no change in the unit price value announced in 2017-2019 period. In 2018, considering the average yield of 277 kg/da sunflower for oil in Turkey deficiency payments in the production of sunflower has a value per unit area 110 TL/da also increases.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9(1): 56-62, 2021

Türkiye’de Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Analizi

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 16/06/2020 Kabul : 05/01/2021</p> <p>Anahtar Kelimeler: Yağlık tohumlar Yağlık ayçiçeği Destekleme Analiz Türkiye</p>	<p>Yağlı tohumlu bitkiler, Türkiye’de arz açığı yüksek olan ürün gruplarından biridir. 2018 yılı verilerine göre Türkiye’nin sadece ayçiçeği ve ayçiçek yağı ithalatı için ödemiş olduğu tutar 762 milyon ABD\$’dır. Aynı yılın verilerine göre Türkiye’nin yağlı tohumlar üretim miktarı yaklaşık 4 milyon ton olup, üretimden ayçiçeğinin aldığı pay ise %48,62’dir. 2018 yılında ülke yağlık ayçiçeği üretim alanı yaklaşık 650 bin ha, üretim miktarı 1,8 milyon ton ve verim değeri de 277 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Ülke genelinde ilk beş sırada yer alan illerin toplam yağlık ayçiçeği ekim alanı ve üretim miktarındaki payı yaklaşık %70 düzeyindedir. Birim alandan elde edilen verim değerinde Konya 408 kg/da ile ilk sırayı alırken, ekim alanı en yüksek il olan Tekirdağ ilinde değer 235 kg/da düzeyindedir. Türkiye’de 1998-2018 arası dönem dikkate alındığında, yağlı tohumlar üretiminde %66,43 oranında artış sağlanmış olup, bu artışta üretim miktarı bakımından en önemli değişim %126,65 pay ile ayçiçeğinde gerçekleşmiştir. Zira, bu dönemde yağlık ayçiçeği verim değeri 146,76 kg/da’dan 277,00 kg/da düzeyine ulaşmıştır. Türkiye’nin yağlık ayçiçeği üretiminde kendine yeterlilik oranı %64,30 olup, önemli düzeyde arz açığı mevcuttur. Yağlık ayçiçeği üretiminde üretici geliri üzerinde en etkili destekleme uygulaması fark desteği uygulaması olmasına rağmen 2017-2019 döneminde ilan edilen birim fiyat değerinde bir değişiklik olmamıştır. 2018 yılında Türkiye’de yağlık ayçiçeği ortalama verim değerinin 277 kg/da olduğu dikkate alındığında fark desteği uygulamasının yağlık ayçiçeğinde üretim değerini birim alanda 110 TL/da artırmaktadır.</p>

^a arifsemerci@comu.edu.tr

^b <http://orcid.org/0000-0003-0893-3748> | eylemdurmus@comu.edu.tr

^{ID} <http://orcid.org/0000-0002-5749-0317>

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Giriş

Dünya genelinde yağlı tohumlu bitkiler denildiğinde; soya fasulyesi, ayçiçeği, yerfıstığı, kolza, susam, aspir, zeytin, mısır, palmiye tohumu, hindistan cevizi, yağ keteni ve hint yağı bitkileri anlaşılmaktadır. Üretim miktarları dikkate alındığında ilk sıralarda soya, kolza, ayçiçeği, yerfıstığı, pamuk tohumu ve palm çekirdeği bitkileri yer almaktadır. Türkiye’de üretimi yapılan yağlı tohumlar grubuna giren ürünler ise ayçiçeği, çığıt, yerfıstığı, soya, haşhaş, aspir, susam ve kolzadır. Bu ürünler arasında çığıt (pamuk tohumu) sadece bir yağ bitkisi olmayıp ülke bitkisel yağ sanayinde önemli katkı sağlaması yönünden bu sınıflandırmada yer almaktadır.

Dünya genelinde önemli yağ bitkilerinden biri olan ayçiçeği Türkiye’de de en fazla ekim alanına ve üretim miktarına sahip yağlı tohum bitkisi olup, ülke bitkisel yağ ihtiyacının yaklaşık %50’sini ayçiçeğinden elde etmektedir (Semerci, 2019a). Ayçiçeği, tohum içeriğindeki yüksek yağ miktarı (%22-50) nedeniyle bitkisel ham yağ üretimi bakımından önemli bir yağ bitkisidir. Ayçiçeği yağı besin değeri yüksek olan yağlardan biridir. 2018 yılı verilerine göre dünya bitkisel ham yağ üretiminin %9,52’si ayçiçeğinden karşılanmaktadır. Türkiye’de ise bitkisel ham yağ üretiminin %46,00’ü ayçiçeğinden karşılanmaktadır (USDA, 2020).

Ayçiçeği yağı, içerdiği doymamış yağ yağ asitleri oranının yüksek (%69) olması açısından da beslenme değeri en yüksek bitkisel yağlardan birisidir. Yan ürün olarak %40-45 oranında elde edilen küspesi, %30-40 oranında protein içermekte olup, değerli bir yem olarak hayvan beslenmesinde de kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak ayçiçeği; yağ, sabun ve boya sanayinde değerlendirilmekte, sapları da yakacak olarak kullanılabilir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Bunun yanı sıra dünya ayçiçeği üretiminin %2,60’ı, Türkiye üretiminin de %7,66’sı çerezlik olarak tüketilmektedir (FAO, 2020).

Yağlık ayçiçeği yağ, küspe ve biyodizel üretim amaçlı kullanılmaktadır. Dünyada üretilen ayçiçeği tohumunun yaklaşık %90’ı yağ için işlenmekte olup, dünya yağlı tohum üretiminde ayçiçeği 3. sırada yer almaktadır (TOB, 2020).

Yağlık ayçiçeği üretiminde maliyet analizi ve ürünün ticaretine yönelik bazı çalışmalar bulunmaktadır (Oğuz ve Altıntaş, 2002; Şahin ve ark., 2010; Düğmecı ve Çelik, 2020). Trakya’da ortalama verim değerinin 1,58 ton /ha olarak bulunduğu araştırmada maliyet unsurunun %30,97’sini toprak hazırlama, %29,50’sini bakım işleri %31,18’ini tarla kirası ve %8,35’lik kısmı da hasat ve harman giderlerinin oluşturduğu tespit edilmiştir (TEAE, 2001). Bayramoğlu ve ark. (2005) tarafından yapılan bir araştırmada, Tokat ili Zile ilçesinde bazı önemli tarla bitkilerinin (ayçiçeği, buğday, soğan ve şekerpancarı) fiziki üretim girdileri ve bu ürünlerin birim alana üretim maliyetleri hesaplanmıştır.

Semerci ve Süzer (2007) tarafından Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde yürütülen ve ayçiçeği üretiminde girdi kullanımının ve etkinliğinin araştırıldığı çalışmada veriler 182 işletmeden elde edilmiştir. Gül ve ark. (2016) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de ayçiçeği yağı tüketim ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmadığından arz açığının önemli bir kısmının dış alım yoluyla karşılandığı vurgulanmıştır.

Sav ve Sayın (2016) çalışmalarında Türkiye’de yağlı tohumlar üretim potansiyeli, gelişimi, sektörün ekonomideki yeri ve dış ticareti ile sektörde yaşanan sorunlar ve uygulanan politikaları incelemiş ve yaşanan sorunlara ilişkin öneriler sunmuşlardır. Top ve Uçum (2016) tarafından yapılan çalışmada ayçiçeğinde dünyada ve Türkiye’de; üretim, kullanım (tüketim), ihracat, ithalat, fiyatlar ile ilgili bulgular verilerek yılsonu stoklarında ortaya çıkan gerçekleştirmelere ait durum tespiti yapılmış ve bir sonraki yıla ait muhtemel gelişmeler de tahmin olarak sunulmuştur.

Semerci (2012) ve Semerci (2016) tarafından yapılan araştırmalarda; yağlık ayçiçeği üretiminin tarım işletmeleri için önemi, tarımsal desteklerin ayçiçeği üreticisinin geliri üzerine olan etkileri ve yağlık ayçiçeği üretiminde ürün maliyeti üzerinde etkili olan faktörler incelemiştir. Kadakoğlu ve Karlı (2019) çalışmalarında, dünyada ve Türkiye’ye yağlı tohum ekim alanı, üretim miktarı ve verim durumunu ortaya koyarak yağlık tohum üretiminin dış ticaret yapısını irdelemişlerdir. Ticaret Bakanlığı (2019) tarafından hazırlanan raporda ise; dünyada ve Türkiye’de ayçiçeği üretim bilgileri, ticareti, tüketimi, fiyat oluşumu verilmiştir. Yapılan çalışmada ayçiçeğine yönelik destekleme politikaları hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Bu çalışmada Dünyada ve Türkiye’de yağlı tohumlar, bitkisel ham yağ üretimi ve ticaretine yönelik bilgilere yer verilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye genelinde yağlı tohumlar, özelinde ise yağlık ayçiçeği ve ayçiçeği yağı üretiminin 2000’li yıllardan sonraki değişim seyri araştırılmıştır. Çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde uygulanan destekleme politikalarının birim alandan elde edilen gelir üzerine yansımaları incelenmiştir. Çalışma sonucunda ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretiminde daha yüksek verimlilik düzeyinde ulaşılması ve üretici gelirinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan istatistiki veriler; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Türkiye Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği (BYSD) verilerinden elde edilmiştir. Bununla birlikte çalışmada konu ile ilgili kurum ve kuruluşların yayınları, komisyon raporları ve sektör raporlarından da yararlanılmıştır.

Çalışmada, 2013-2018 döneminde dünyada ve 1998-2018 döneminde Türkiye’de genelde yağlı tohumlar ve özelde ayçiçeği üretim bilgileri Çizelgeler halinde verilmiştir. 1998-2018 döneminde Türkiye’de üretilen yağlı tohumlu bitkilerin değişimi irdelenmiş, hazırlanan Çizelgede 20 yıllık süreçte bu ürünlerin en düşük ve en yüksek seviyeye ulaştıkları yıllar da belirlenmiştir. Türkiye’nin ayçiçeği ve ayçiçeği yağı dış ticareti, 2012-2018 dönemi dikkate alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmada ayrıca, 2018 yılı yağlık ayçiçeğinde elde edilen ortalama verim değeri dikkate alınarak bu üründe uygulanan tarımsal desteklerin (özellikle fark desteği uygulamasının) ürün geliri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada konu ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile bu çalışmada hesaplanan değerlerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Çizelge 1. Dünya yağlı tohumlar üretimi (milyon ton)
Table 1. Oilseed production in the world (million tons)

Yıllar	Yıllar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Soya	277,5	306,2	323,2	335,5	352,6	348,7
Kolza	73,1	74,5	70,2	68,1	76,2	75
Ayçiçeği	45,3	42,6	44,3	47,5	47,9	52
Yerfıstığı	46,4	45,6	44,4	44,9	47,1	46
Pamuk Tohumu	45,4	46,7	39,9	41,5	43,3	41,2
Susam	6,0	6,3	5,7	5,6	5,5	6,0
Aspir	0,7	0,7	0,8	0,9	0,7	0,6
Toplam	494,5	522,5	528,5	544,1	573,3	569,4

Kaynak: FAO, 2020.

Çizelge 2. Dünya bitkisel ham yağ üretimi (milyon ton)
Table 2. Vegetable crude oil production in the world (million tons)

Yağ Çeşitleri	Yıllar							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Palm Yağı	56,4	59,4	61,9	58,9	65,3	70,5	73,5	
Soya Yağı	43,3	45,2	49,3	51,6	53,7	55,2	57,0	
Kolza Yağı	25,7	27,3	27,6	27,9	27,5	27,9	28,0	
Diğer Yağlar	18,2	19,4	18,5	18,9	19,3	21,1	20,9	
Ayçiçeği Yağı	12,9	15,5	14,9	15,4	18,2	18,2	19,4	
Pamuk Yağı	5,2	5,2	5,1	4,3	4,4	5,2	5,2	
Toplam	161,7	171,9	177,4	176,9	188,4	198	203,9	

Kaynak: USDA, 2020.

Çalışma kapsamında Türkiye’de 2008-2019 döneminde yağlı tohumlarda uygulanan fark desteği birim fiyatlarında meydana gelen değişim de incelenmiştir.

Araştırma Bulguları

Dünya Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Ham Yağ Üretimi

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın 2018 yılı verilerine göre Dünya yağlı tohumlar üretimi 569.427.128 ton/yıl olup, üretimde ilk sırada %61,24 pay ile soya gelmektedir. Yağlık ayçiçeği ise 51.956.173 ton üretim miktarı ile kolzadan sonra %9,12’lik pay ile 3. sırada yer almıştır (Çizelge 1).

Dünya yağlı tohumlar üretiminde ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) almaktadır. ABD’yi sırasıyla Brezilya, Arjantin, Çin ve Hindistan takip etmekte olup, söz konusu beş ülkenin dünya üretimindeki payı yaklaşık olarak %70’tir. Dünya ayçiçeği üretiminde ise Ukrayna 14.165.170 ton ile ilk sırada ve Rusya Federasyonu 12.755.725 ton ile ikinci sırada bulunmaktadır (FAO, 2020). 2018 yılı itibariyle dünya genelinde 203.933.000 ton bitkisel ham yağ üretilmiştir. Toplam üretim miktarında palm yağı %36,03’lük pay ile ilk sırada yer almaktadır. Ayçiçek yağı ise soya ve kolza yağının ardından %9,54’lük pay ile dördüncü sırada yer almıştır (Çizelge 2). Dünya bitkisel ham yağ üretiminde Endonezya, Çin ve Malezya ilk üç sırayı paylaşmaktadırlar.

Dünya yağlık ayçiçeği üretimi 2018 yılında 20.074.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimde %32,61 ile Ukrayna, %25,06 ile Rusya Federasyonu ve %18,36 pay ile AB-28 ülkeleri ilk üç sırada yer almaktadırlar (Ticaret Bakanlığı, 2019).

Dünya’da ve Türkiye’de Ayçiçeği Yağı Tüketimi

Dünya ayçiçeği yağı tüketimi 2018 yılı itibariyle 18.698.000 ton düzeyindedir. Belirtilen miktarın yaklaşık 4.960.000 tonu Avrupa Birliği ülkelerinde, 2.450.000 tonu Rusya Federasyonu’nda tüketilirken, Türkiye’de tüketim 1.094.00 ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayçiçeği yağı üretiminde Türkiye’nin yıllık yağlık ayçiçeği kırma kapasitesi ise 2018 yılında 2.160.000 ton olarak gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2019).

Türkiye’de Yağlı Tohumlar Üretimi

Türkiye’de yağlı tohumlar üretimi (keten ve kenevir alanları dikkate alınmadığında) FAO’nun 2018 yılı verilerine göre 9.449.710 da alanda gerçekleşmiştir. Üretim alanlarında %77,69’lik pay ile ayçiçeği ilk sırayı almıştır. Aynı yıl yağlı tohumlar grubunda değerlendirilen ürünlerin toplam miktarı 4.009.492 ton olmuştur. Üretimde ilk üç sırayı ayçiçeği (%48,62), çığit (%38,46) ve yerfıstığı (%4,34) almıştır (Çizelge 3).

Türkiye’de son 20 yıllık dönemde (1998-2018) yağlı tohumlar üretim miktarında %66,43 oranında artış sağlanmış olup, yağlık ayçiçeği üretim miktarındaki artış ise %126,65 düzeyinde gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemde birim alandan elde edilen yağlık ayçiçeği verim değeri 146,76 kg/da düzeyinden 277 kg/da düzeyine ulaşmıştır. Üretim miktarı bakımından ayçiçeğine en yakın yağlı tohum ise çığit olmuştur. Diğer ürünlerde ise 2018 yılı üretim miktarı 173.000 tonun altında kalmıştır. Çizelge 3 Türkiye’de en önemli yağ bitkisinin ayçiçeği olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye’de Ayçiçeği Üretimi

2018 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye’de toplam ayçiçeği ekim alanı 7.344.651 da, üretim miktarı ise 1.949.229 ton olmuştur. Ayçiçeği üretim alanlarının %88,35’ini ve üretim miktarının %92,34’ünü yağlık ayçiçeği oluşturmaktadır (Çizelge 4). Türkiye, 2018 yılı verilerine göre dünya ayçiçeği ekim alanlarının %2,75’ini, üretim miktarının da %3,75’ini karşılamaktadır. Türkiye’de ayçiçeği verimi 277 kg/da olup dünya ortalama değerinden (194,82 kg/da) %42,18 oranında daha yüksektir (FAO, 2020).

2018 yılında Türkiye’de 56 ilde yağlık ayçiçeği üretimi gerçekleşmiştir. Belirtilen yılda yaklaşık 6,5 milyon da alanda 1,8 milyon ton yağlık ayçiçeği üretilmiştir. Yağlık ayçiçeği üretiminde Tekirdağ ilk sırayı alırken, Konya ikinci sırada, Edirne ili ise üçüncü sırada yer almıştır. Ülke genelinde ilk beş sırada yer alan illerin toplam ekim alanındaki ve üretim miktarındaki payı yaklaşık %70 düzeyindedir. İlk beş il arasında verim değeri en yüksek il yaklaşık 408 kg/da ile Konya ilidir. Üretim alanı en yüksek il olan Tekirdağ’da ise verim değeri yaklaşık 235 kg/da düzeyindedir.

Türkiye’nin Yağlık Ayçiçeği Dış Ticareti

Türkiye’nin yağlık ayçiçeği dış ticaret verileri Çizelge 5’te verilmiştir. 2012-2018 dönemi incelendiğinde ülke genelindeki ayçiçeği üretimine paralel olarak yağlık ayçiçeği ithalat miktarının %5,58 oranında, ithalat değerinin de %18,66 oranında azaldığı, ihracatın büyük bölümünü ise yağlık ayçiçeğinin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 3. Türkiye’de son 20 yıllık dönemde yağlı tohumlar üretimi (ton)

Table 3. Oilseeds production in Turkey in the last 20 years (ton)

Kriter	Yıllar						
	1998	2002	2007	2012	2017	2018	Pay (%)
Ayçiçeği	860.000	850.000	854.407	1.370.000	1.964.385	1.949.229	48,62
Çiğit	1.334.778	1.457.122	1.320.831	1.373.440	1.470.000	1.542.000	38,46
Yerfıstığı	90.000	90.000	86.409	122.780	165.330	173.835	4,34
Soya	60.000	75.000	30.666	115.000	140.000	140.000	3,49
Kolza	300	1.500	28.727	110.000	60.000	125.000	3,12
Aspir	72	25	2.280	19.500	50.000	35.000	0,87
Haşhaş	27.964	19.000	8.981	3.844	15.244	26.991	0,67
Susam	34.000	22.000	20.010	16.221	18.410	17.437	0,43
Toplam	2.409.112	2.516.649	2.354.318	3.130.785	3.883.369	4.009.492	100,00

Kaynak: FAO, 2020.

Çizelge 4. Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretim bilgileri (2018)

Table 4. Information of sunflower production for oil in Turkey (2018)

Yerleşim Birimi	Hasat Edilen Alan (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Tekirdağ	1.481.286	347.502	234,59
Konya	727.561	296.591	407,65
Edirne	954.502	237.136	248,44
Kırklareli	750.021	193.169	257,55
Adana	521.214	176.639	338,90
Toplam	4.434.584	1.251.037	282,11
Türkiye	6.489.344	1.800.000	277,38
İlk 5 ilin Payı %	68,34	69,50	-

Kaynak: TB, 2019; TÜİK, 2020.

Çizelge 5. Türkiye’nin yağlık ayçiçeği ithalat ve ihracat değerleri

Table 5. Turkey's import and export values of sunflower for oil

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Miktar (ton)	Değer (000\$)	Miktar (ton)	Değer (000 \$)
2012	754.162	443.959	40.148	101.082
2013	710.843	474.002	32.311	101.091
2014	556.909	406.155	33.351	111.265
2015	340.326	237.984	30.618	76.339
2016	382.329	263.005	47.498	120.415
2017	640.442	356.471	57.328	138.035
2018*	712.112	361.101	47.474	114.590

Kaynak: FAO, 2020; ITC, 2020.

Çizelge 6. Türkiye’nin ayçiçek yağı ithalat ve ihracat değerleri

Table 6. Turkey's import and export value of sunflower oil

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Miktar (ton)	Değer (000 ABD\$)	Miktar (ton)	Değer (000 ABD\$)
2012	743.435	988.428	271.033	416.572
2013	632.054	918.364	345.671	495.132
2014	829.157	1.199.484	664.077	788.514
2015	798.170	1.101.230	617.924	680.055
2016	738.405	1.015.540	599.663	636.101
2017	660.682	661.019	537.436	548.735
2018*	498.357	400.501	416.974	421.765

Kaynak: FAO, 2020; *ITC, 2020.

Çizelge 5’e göre; 2012-2018 döneminde ayçiçek yağı ithalat miktarının %32,94 oranında, ithalat değerinin ise %59,48 oranında azaldığı görülmektedir. Aynı dönem itibariyle, yağlık ayçiçeği ihracat miktarı %53,85 oranında, ihracat değeri ise %1,25 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Türkiye’nin ayçiçeği yağı dış ticaret değerleri Çizelge 6’da gösterilmiştir. 2012-2018 döneminde ayçiçeği yağı ithalatına yaklaşık 6,3 milyar

ABD\$ harcama yapmış, aynı dönemde yaklaşık 4,0 milyar ABD\$ gelir elde etmiştir.

Türkiye’nin Yağlı Tohumlarda Kendine Yeterlilik Durumu

TÜİK tarafından yapılan ve 2017 yılı verilerinin kullanıldığı çalışmada ülkenin kendine yeterlilik durumu; pamuk çığidinde %101,00, kolzada %70,30, ayçiçeğinde %64,30 ve soyada %4,80 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 7).

Çizelge 7. Türkiye’de yağlı tohumlu bitkilerde denge durumu (2017)

Table 7. Oilseed crops in balance situation in Turkey (2017)

Kriterler	Soya	Pamuk (Çiğit)	Kolza	Ayçiçeği
Üretim (ton)	140.000	1.470.000	60.000	1.964.385
Ekilen Alan (Hektar)	31.670	501.853	16.520	779.622
Üretim Kayıpları (Ton)	1.120	29.400	780	15.715
Arz=Kullanım (Ton)	2.916.335	1.441.016	91.534	4.115.440
Kullanılabilir Üretim (Ton)	138.880	1.440.600	59.220	1.948.670
İthalat (Ton)	2.777.455	416	32.314	2.166.770
Ab 27-28 İthalat (Ton)	140.000	1.470.000	60.000	1.964.385
Yurt İçi Kullanım (Ton)	2.896.007	1.426.564	84.229	3.032.188
Tüketim (Ton)	38.043	1.338.728	82.214	2.959.850
Tohumluk Kullanım (Ton)	3.167	20.074	330	11.694
Yemlik Kullanım (Ton)	1.716.392	-	-	-
Endüstriyel Kullanım (Ton)	1.102.205	-	-	-
Kayıplar (Ton)	36.200	67.762	1.685	60.644
İhracat (Ton)	20.328	13.280	7.305	1.202.958
Ab 27-28 İhracat (Ton)	-	5.611	3.413	34.554
Stok Değişimi (Ton)	-	1.172	-	-119.706
Kişi Başına Tüketim (Kg)	0,50	16,60	1,00	36,60
Yeterlilik Derecesi (%)	4,80	101,00	70,30	64,30

Kaynak: TÜİK, 2020.

Çizelge 8. Türkiye’de yağlık ayçiçeği ürününe verilen destekleme birim fiyatları

Table 8. Given the sunflower products for oil support unit prices in turkey

Destek Türü	Birimi	Yıllar		
		2017	2018	2019
Mazot Desteği	(TL/da)	17,00	19,00	26,00
Gübre Desteği	(TL/da)	4,00	4,00	4,00
Fark Desteği	(TL/kg)	0,40	0,40	0,40
Toprak Analizi Desteği (*)	(TL/da)	0,80	0,80	0,80

Kaynak: Resmî Gazeteler, 2017 – 2019. (*): Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından akredite edilen toprak analiz ve tahlil laboratuvarlarına ödeme yapılmaktadır.

Çizelge 9. Türkiye’de fark ödemesi desteği birim fiyatları (krş/kg)

Table 9. Deficiency payment support unit prices in Turkey (krş/kg)

Ürünler	Kütlü Pamuk	Soya	Aspir	Kanola	Yağlık Ayçiçeği	Dane Mısır
2008	27	20,7	20,7	20,7	18,9	3,6
2009	42	27,5	25	23	21	4
2010	42	35	30	27,5	23	4
2011	42	50	40	40	23	4
2012	46	50	40	40	24	4
2013	50	50	45	40	24	4
2014	55	50	45	40	30	4
2015	65	50	45	40	30	4
2016	75	60	55	50	40	2
2017	80	60	55	50	40	3
2018	80	60	55	50	40	3
2019	80	60	55	50	40	3
Değişim (2019/2008)	196,29	189,86	165,7	141,6	111,6	-16,67

Kaynak: Resmî Gazeteler, 2008-2019.

Yağlık Ayçiçeğinde Fiyat Oluşumu

Türkiye’de yağlık ayçiçeği alımında tarım satış kooperatiflerinin önemli payı bulunmaktadır. Ülkenin önemli tarım satış kooperatifleri birliklerinden biri olan Trakya Birlik 2018/19 sezonunda 276.773 ton Karadeniz Birlik ise 23.528 ton alım gerçekleştirmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2019). Belirtilen iki birliğin alım miktarı Türkiye yağlık ayçiçeği üretim miktarının %14,20’sine denk gelmektedir.

Trakya Birlik Yönetim Kurulu’nca 2019/2020 iş yılında ayçiçeğine uygulanan ön alım fiyatı %40 standart

yağ oranlı ayçiçeği ürünü için 2.500,00 TL/ton fiyat üzerinden uluslararası sözleşme kriteri olan %44 yağ oranlı ayçiçeği ürünü için alım fiyatı 2.650 TL/ton olarak belirlenmiştir. Hesaplanacak yağ primleri çerçevesinde %50 yağ oranlı ayçiçeği ürünü için fiyat 2.875,00 TL/ton’a karşılık gelmekte olup, bu doğrultuda üretici ortaklara %40 yağlı baz ürün üzerinden her %1 ilave yağ oranı için %1,5 oranında 37,5TL/ton’a tekabül eden yağ primi ödeneceği bildirilmiştir (Trakya Birlik, 2019).

Türkiye’de Ayçiçeği Ürününe Verilen Destekler

Türkiye’de yağlık ayçiçeğinin üretim merkezi konumundaki Trakya’da yer alan Tekirdağ ve Kırklareli illerinde yürütülen çalışmalar bu illerde yağlık ayçiçeği üretiminde özellikle fark desteği uygulamasının ürünün GSÜD, brüt kar ve net kar değerini ne derece olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Semerci, 2019a,b).

Kırklareli ilinde 2017 yılında yapılan bir çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde 2,41 ton/ha verim karşılığında ürünün gayri safi üretim değeri 1.180,9 ABD\$/ha iken bu değere diğer destekler eklendiğinde (fark desteği 265\$ +gübre desteği 10,6 ABD\$ + mazot desteği 45,1 ABD\$+toprak analiz desteği 2,1ABD\$) birim alandan elde edilen gelirin 1.503,8 ABD\$/ha düzeyine ulaştığı hesaplanmıştır. Diğer bir ifade ile tüm desteklerle birlikte yağlık ayçiçeğinden birim alandan elde edilen gelirden 322,8 ABD\$/ha’lık bir artış sağlanması mümkündür. Bu durumda tarımsal destekleme uygulamalarıyla yağlık ayçiçeği üretiminde birim alandan elde edilen gelirden %27,37 oranında artış sağlanmakla birlikte, sadece fark desteği uygulaması ile sağlanan artış %22,45’i bulmaktadır. Çalışmada yağlık ayçiçeği üretiminde ortalama brüt kar değeri 812,96\$/ha, net kar ise 451,27 ABD\$/ha olarak belirlenmiştir. Birim alana maliyet 994,73 ABD\$/ha, ton başına maliyet ise 432,49 ABD\$ olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalarda yağlık ayçiçeği fiyatına ayrıca ton başına verilen 110 ABD\$ fark desteği de eklenmiştir. İncelenen işletmelerde fark desteği uygulaması üretici gelirinde hektar başına 265,10 ABD\$ düzeyinde artış sağlamıştır. Diğer bir ifade ile üreticinin yağlık ayçiçeği gelirinde fark desteğinin payı ise %22,45 olmuştur (Semerci, 2019a).

Tekirdağ ilinde 2017 yılında yapılan bir çalışmada ise 2,30 ton/ha verim karşılığında ürünün gayri safi üretim değeri 1127 ABD\$/ha iken bu değere diğer destekler eklendiğinde (fark desteği 253 ABD\$ +gübre desteği 10,6 ABD\$+mazot desteği 45,1 ABD\$+toprak analiz desteği 2,1 ABD\$) 1437,8 ABD\$/ha düzeyinde gelir elde edilebildiği hesaplanmıştır. Diğer bir ifade ile desteklerle yağlık ayçiçeğinden birim alandan elde edilen gelirden 310,8 ABD\$/ha’lık bir artış olmaktadır. Bu durumda tarımsal destekleme uygulamalarıyla birim alandan elde edilen gelirden %21,62 oranında artış sağlanmaktadır. Sadece fark desteği uygulaması ile yağlık ayçiçeği gelirinde %18,33 düzeyinde artış sağlanmıştır. Çalışmada, yağlık ayçiçeğinde ortalama brüt kar değeri 781,3 ABD\$/ha, net kar ise 415,7 ABD\$/ha olarak belirlenmiştir. Birim alana maliyet 957 ABD\$/ha, ton başına maliyet ise 420 ABD\$ olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalarda yağlık ayçiçeği fiyatına ayrıca ton başına verilen 110 ABD\$ fark desteği de eklenmiştir. İncelenen işletmelerde fark desteği uygulaması üretici gelirinde hektar başına 253 ABD\$ düzeyinde artış sağlamıştır. Diğer bir ifade ile üreticinin yağlık ayçiçeği gelirinde fark desteğinin payı ise %18,33 olmuştur (Semerci, 2019b).

Türkiye’de ayçiçeği üretimine verilen desteklerin ayrıntısı Çizelge 8’de yer almaktadır. Fark (prim) desteği, verilen destekler içinde en önemli kalemi oluşturmaktadır. Türkiye’de 2018 yılı yağlık ayçiçeği ortalama verim değeri 277 kg/da olduğu dikkate alınır ise birim alana fark desteğinin (277×0,40 kuruş) 110,80 TL olduğu anlaşılmaktadır. Çizelge 8 incelendiğinde 2017-2019 döneminde, üreticinin en önemli gelir kaynağı ya da

maliyeti düşürme unsurlarından biri olan fark desteğinde bir artış olmadığı görülmektedir. Aynı dönemde mazot desteği birim fiyatı %52,94 oranında artış göstermesine rağmen gübre desteği birim fiyatı aynı düzeyde tutulmuştur. 2019 yılı dikkate alındığında, yağlık ayçiçeği üretiminde alan bazlı desteklerin tutarı (mazot ve gübre desteği) 30,00 TL/da’dır.

Yağlık Ayçiçeğinde Fark Desteğinin Birim Fiyatları

Türkiye’de yağlık ayçiçeği üretimine uygulanan fark desteği birim fiyatları Çizelge 9’da verilmiştir. Çizelge 9 incelendiğinde 2008-2019 döneminde birim fiyat artışı en yüksek olan ürün kütlü pamuk, en düşük artış sağlanan olan ürün ise dane mısır olmuştur. Yağlık ayçiçeğinde fark ödeme desteği birim fiyatındaki artış ise %111,64 olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de bitkisel yağ üretiminde ayçiçeği yağı yaklaşık %50’lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. Bu durum ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretimini ve desteklemesini diğer ürünlere göre daha ayrıcalıklı hale getirmektedir. Yapılan çalışma ülke genelinde bitkisel yağ arzının talebi karşılamaktan oldukça uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ayçiçeği yağında daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Çalışma verileri Türkiye’de ayçiçeği yağında arzın talebi karşılama oranının %65’ler düzeyinde olduğunu göstermektedir. Tüketime esas yaklaşık 900 bin ton ayçiçeği yağının yaklaşık 500-550 bin tonu yurtiçi ülke üretiminden elde edilmektedir. Tabep ve arz arasında meydana gelen açık ise yağlık ayçiçeği tohumu ya da ham ayçiçeği yağı ithalatıyla kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin yağlı tohum ihtiyacının ülke içinden karşılanması son derece önemli olup, ciddi bir ithalat kalemi olan yağlı tohumlarda, üretimi artırıcı politikaların hayata geçirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Türkiye’nin yağlı tohum ihtiyacının ülke içi kaynaklarıyla karşılanması son derece önemli olup, ciddi bir ithalat kalemi olan yağlı tohumlarda, üretimi artırıcı politikaların hayata geçirilmesi zorunluluk halini almıştır. Uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikalarının ise dünya şartlarıyla rekabet edebilecek düzeyde olması gerekmektedir.

Yağlık ayçiçeği üreticilerinin gelirlerinin belirli bir düzeyin altına düşürülmemesi için öncelikle ülke içinde üretilen yağlık ayçiçeğinin tamamının işlenmesinden sonra dış alıma gidilmelidir.

Ayçiçeği üretiminde kullanılan tohumluk çeşitleri genetik olarak orobanşa dayanıklı, IMI grubu ilaçlara dayanıklı ve orobanşa dayanıksız çeşitler olarak 3 grupta değerlendirilmektedir. Birim alandan daha yüksek verim elde edebilmek için verim değeri düşük olan orobanşa dayanıksız çeşitlerin üretiminin kaldırılması ve diğer çeşitlere yönelmesi gerekmektedir.

Yağlık ayçiçeği üretiminde kullanılacak gübreler mutlaka bitki ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ayçiçeği üretiminde gübre kullanımında kaynak kullanım etkinliğinin sağlanabilmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak sadece ayçiçeği üretiminde kullanılacak özel formülasyona sahip gübre çeşidinin geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması birim alandan elde edilen verimin artırılmasında önemli bir faktör olabilir.

Yapılan çalışmalar ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretiminde birim alandan elde edilen verim değerinin daha yüksek olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu farklılığı oluşturabilmenin en önemli yolu ise yağlık ayçiçeği üretiminin sulu şartlarda yapılmasını sağlayabilmektir. Yürütülen birçok çalışma Trakya’da yağlık ayçiçeği üretiminin kuru şartlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum verim değerinin de düşük olmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan özellikle yağlık ayçiçeği üretiminde ilk beş sırada yer alan illerde yağlık ayçiçeği üretiminde kuru şartlardan sulu şartlarda üretime geçilmesi yönünde politikaların yönlendirilmesi ve destekleme politikasında bu yönde yoğunlaşılması üretimi artıracak gibi üretici gelirinde de önemli artışlara neden olacaktır.

Trakya genelinde uygulanan ayçiçeği buğday münavebesinde fiyat paritesi (ayçiçeği /buğday) özel önem taşımaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda paritenin 2 ve bazen de özellikle 2,5’in üzerinde olduğu yıllarda üreticilerin ayçiçeği üretimine yöneldiğini ortaya koymaktadır. Türkiye’de yağlık ayçiçeğinin en önemli alıcısı konumunda olan Trakya birlik ve Karadeniz birlik’in fiyat paritesine dikkat edecek şekilde yağlık ayçiçeği alım fiyatını belirlemeleri gerekmektedir.

Yağlık ayçiçeği üretiminde üretici gelirinin artırılmasında ya da ürün maliyetinin düşürülmesinde en önemli faktör fark desteği uygulamasıdır. Ülke genelinde yağlık ayçiçeği üretiminin artırılması için; özellikle Trakya kesimi dışındaki bölgelerde yağlık ayçiçeği üretimine verilen fark desteği daha üst düzeyde tutulmalıdır. Yağlık ayçiçeği üretiminde yağ oranı yüksek, suya ve gübreye daha yüksek düzeyde reaksiyon gösteren çeşitlerin ıslahına ve bu çeşitlerin yaygınlaştırılmasına özel önem verilmelidir. Bu konuda Ar-Ge faaliyeti gösteren özel ve kamuya ait araştırma kurum ve kuruluşları mutlaka desteklenmelidir.

Kaynaklar

- Bayramoğlu Z, Göktoğa ZG, Gündüz O. 2005. Tokat İli Zile İlçesinde Yetiştirilen Bazı Önemli Tarla Ürünlerinde Fiziki Üretim Girdileri ve Maliyet Analizleri, Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(2): 101-109.
- Düğmecici HY, Çelik Y. 2020. Konya İli Çumra İlçesinde Yağlık Ayçiçeği Üretim Maliyetinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 7(3): 682–690, 2020.
- FAO, 2020. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. FAOSTAT. Erişim: <http://www.fao.org/faostat/en/#data> [Erişim tarihi:10.02.2020]
- Gül V, Öztürk E, Polat T. 2016. Günümüz Türkiye’sinde Bitkisel Yağ Açığını Kapatmada Ayçiçeğinin Önemi. Alnteri Dergisi, 30(B): 70-76.
- ITC, 2020. International Trade Center. TRADEMAP. Erişim: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [Erişim tarihi:10.02.2020]
- Kadakoğlu B, Karlı B. 2019. Türkiye’de Yağlı Tohum Üretimi ve Dış Ticareti. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(96): 324-341.
- Oğuz C, Altıntaş Ö. 2002. Kırıkkale İlinde Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeği Yetiştiriciliğinin Üretim Maliyeti ve Fonksiyonel Analizi. SÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi 16 (29): 39-47.
- Resmî Gazete 2008-2019. Bitkisel Üretim Destekleme Birim Fiyatı. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/> [Erişim tarihi: 10.02.2020]
- Resmî Gazete 2017-2019. Tarımsal Desteklemelere İlişkin Bakanlar Kurumu Kararı. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/> [Erişim tarihi:12.06.2020]
- Sav O, Sayın C, 2016. Türkiye’de Yağlı Tohumlar Sektörü ve İzlenen Politikalar. 12.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Isparta, 25-27 Mayıs 2016, sf. 763-770.
- Semerci A, Süzer S. 2007. Trakya’da Ayçiçeği Üreten İşletmelerde Girdi Kullanımı ve Destekleme Politikalarının Etkinliğinin Belirlenmesi. (Proje No: Tagem/Ta/05/02/01/002, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Edirne, 135 s.
- Semerci A. 2012. Evaluation of The Changes in The Cost Factors of Sunflower Production İn Turkey. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 9(3): 54-6.
- Semerci A. 2016. Effects of Agricultural Supports on Farmer’s Revenue and Product Costs: The Case of Turkey. Custos e @gronegocio on line, 12(3): 71-96.
- Semerci A. 2019a. Yağlık Ayçiçeği Üretiminin Ekonomik Analizi: Kırklareli İli Örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 6(4): 616-623.
- Semerci A. 2019b. Cost analysis of oily sunflower production: the case of Tekirdag Province, Turkey. Custos e @gronegocio on line, 15(2): 167-191.
- Şahin İ, Semerci A, Kaya Y, Çıtak N. 2010. Ayçiçeği Tarımında Verimlilik ve Destekleme Politikalarının Etkinliğinin Belirlenmesi. (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AR-GE Destekleri Projesi (Proje No: Tagem 08/AR-GE/6). 2010.
- TB, 2018. 2018 Yılı Ayçiçeği Raporu. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. Erişim: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/4c17a258a718e4971bfa702f6c03fed3.pdf> [Erişim tarihi:15.06.2020]
- TEAE, 2001. TKB, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Proje Raporu 2001-14. Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri.
- TOB, 2020. Dünyada Ayçiçeği. Ürün Masaları (Ayçiçeği Bülteni). Tarım ve Orman Bakanlığı. Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü. Tarım Havzaları Daire Başkanlığı. Ankara. Erişim: <https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/M%20C4%B0LL%20TARIM/%20C3%9Cr%20C3%BCn%20Masalar%20C4%B1%20C5%9Eubat%20Ay%20C4%B1%20B%20C3%BCIteni/Ay%20C3%A7i%20C3%A7e%20C4%9Fi%20C5%9Eubat%20B%20C3%BCIteni.pdf> [Erişim tarihi: 15.06.2020]
- TOBB, 2020. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Borsaya Göre Günlük Fiyatlar. Erişim: https://borsa.tobb.org.tr/fiyat_borsa.php?borsakod=5ED10 [Erişim tarihi: 10.02.2020]
- Top B, Uçum İ. 2016. Durum ve Tahmin (Ayçiçeği 2016/2017). GTHB Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE) Yayınları No: 276, 41 s.
- Trakya Birlik 2019. 2019 Yılı Ayçiçeği Ön Alım Fiyatı. Erişim: <https://www.trakyabirlik.com.tr/tr/duyurular/haber-detay/2019-Yili-Aycicegi-On-Alim-Fiyati/72/1326/0> [Erişim tarihi:10.02.2020]
- TÜİK, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri. Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr> [Erişim tarihi:10.02.2020]
- USDA, 2020. Amerika Birleşik Devletleri Tarım ve Orman Bakanlığı. Oilcrops Year Book. Erişim: <https://www.ers.usda.gov/data-products/oil-crops-yearbook/oil-crops-yearbook/> [Erişim tarihi:10.02.2020]